

PROBLEMATIKA BIBLIJSKE KRONOLOGIJE

Ružica i Željko Gregor

Ružica Gregor je magistrirala i doktorirala na Sveučilištu Andrews, a Željko Gregor je magistrirao na Newbold Collegeu u Velikoj Britaniji a doktorirao iz arheologije na Sveučilištu Andrews u SAD. Oboje se bave istraživačkim radom na Arheološkom institutu Sveučilišta Andrews.

SAŽETAK:

Problematika biblijske kronologije

Autori ovog članka pokušavaju prikazati vrijednost oralnih i pisanih rodoslovlja koja su se koristila za računanje kronologije. U članku smo upozoreni na nedostatke ovih rodoslovnih lista jer je moguće da su neka imena izostavljena. I unatoč ovim nedostacima rodoslovne liste su jedini dokumenti koji nam bar donekle mogu pomoći u računanju kronologije. Osim toga postoje tri verzije ovih rodoslovnih lista (Masoretski tekstovi, Septuaginta i Samarijanski Pentateuk) i svaka od njih daje različite godine za iste biblijske osobe. U tu svrhu autori predstavljaju sve tri liste u istom vrijednosnom svjetlu, s time što predlažu da je Masoretski tekst najautentičniji.

Tijekom ljudske povijesti, a posebno u posljednjih dvaju stoljeća, brojni su bibličari pokušavali riješiti problem kronologije biblijske povijesti. Ključni se tekstovi u rješavanju ovog problema nalaze u Knjizi Postanka 5. i 11. poglavlju, gdje se nalaze rodoslovne liste koje spominju osobe od Adama pa sve do Abrahama.

Međutim moguće je da su neka imena namjerno izostavljena, što stvara teškoće u donošenju zaključaka s obzirom na pitanje nekih povijesnih događaja opisanih u Bibliji. Stoga treba biti vrlo oprezan pri tvrdnjama o godinama u kojima bi se neki događaji mogli odigrati. Dodatne se teškoće javljaju kad se usporede razne verzije ovih rodoslovnih lista, jer sve tri postojeće liste imaju u potpunosti različite godine.

Narav i uloga biblijskih rodoslovlja

Rodoslovlja u današnjem zapadnom svijetu ne igraju nikakvu važnu ulogu, ali za narode koji žive u Aziji, Africi i na Bliskom istoku ona su još uvijek važan dio svakidašnjice i njima se pridaje velika pozornost. Uz to nam i arheologija otkriva da su narodi koji su živjeli u podneblju Palestine upotrebljavali rodoslovlja i njima pridavali veliku važnost. Analiza će nam ovih dvaju izvora uvelike pomoći u boljem razumijevanju naravi, cilja i uloge biblijskih rodoslovlja.

Oralna rodoslovlja

Najuočljivija karakteristika oralnog rodoslovlja modernom promatraču je upravo njena fleksibilnost i jednostavnost.¹ Dopuna, a isto tako i izostavljanje imena, u rodoslovnoj listi modificiraju rodbinski odnos a ujedno i njen oblik. Za bolje razumijevanje ovakvih pojava potrebno je sagledati njene uzroke. Jedan bi od najočitijih uzroka mogao biti zaborav ponekih povijesno nevažnih imena, dok bi se drugi razlog mogao naći u samoj ulozi rodoslovne liste unutar društva koje ga upotrebljava. U tu svrhu treba držati na umu da postoje različiti razlozi i potrebe zbog kojih je i sama lista nastala (društveni - da bi se pokazalo pravo na nasljedstvo ponekih dobara; politički - da bi se pokazalo pravo na neki važan položaj u društvu, kao što je kralj, poglavar, starješina; religiozni vođa - da bi se pokazalo pravo na svećenički položaj). Za bolje razumijevanje ovakvih oralnih rodoslovlja važno je držati na umu njihovu različitu funkciju koja upućuje na to da, iako su iste liste donekle različite, mogu biti prihvatljive i ispravne u svom funkcionalnom okružju.

Pisana rodoslovlja

Pisane rodoslovne liste se najčešće mogu naći u antičkim kraljevskim zapisima. Kad bi se neki važan događaj zabilježio, obično bi se na istoj listi nalazila i imena počinitelja, a ujedno i imena naroda. Osim toga postoje i razne kraljevske liste koje su trebale pokazati da vladajući kralj ima legalno pravo na prijestolje.² Stoga bi poneke liste bile znatno različite od ostalih, jer

1 Robert R. Wilson, "Between 'Azel' and 'Azal': Interpreting the Biblical Genealogies," *Biblical Archaeologist* 42 (1979): 12.

2 Isto, 13.

bi neka imena bila izostavljena a neka i izmišljena. Ipak su ove liste važne jer se kroz njihovu sinkronizaciju može donekle utvrditi povijesna vjerodostojnost pa i sama kronologija pojedinih dinastija. Tako, na primjer, preko sumerske kraljevske liste stručnjaci su rekonstruirali ranu mezopotamijsku kronologiju.³ Pa i u kasnijim periodima može se uočiti razlika u pojedinim listama.⁴

Politički je razlog jedan od glavnih nositelja za stvaranje rodoslovne liste. Darije I. (521.-486. pr. Kr.), na primjer, koji je bio jedan od perzijskih kraljeva, tvrdi da je prije njega bilo osam kraljeva⁵ koji su bili njegovi preci da bi pokazao svoje legalno pravo na prijestolje. Asirska kraljevska lista pokazuje iste elemente u rodoslovlju koje govori da je svaki kralj bio pravni nasljednik prijestolja.⁶ U doba starog Babilonskog Carstva dva su rivalska kralja (Šamši-Adad I. i Hamurabi)⁷ stvorili dvije različite rodoslovne liste dokazujući time da je svaki imao pravo na prijestolje.

Biblijska rodoslovlja

Biblija također ima nekoliko rodoslovnih lista. Promatrajući neke od njih može se zaključiti da su poneka imena izostavljena na nekim listama dok na drugima nisu. Ponekad je čak i nekoliko generacija izostavljeno na listama Staroga pa i Novoga zavjeta. Kad usporedimo listu zapisanu u Ezri 7,1-5 i onu iz 1. Ljetopisa 6, 3-14, jasno se vidi da su neka imena izostavljena u Ezrinoj knjizi. Isto tako čini se da je lista iz Mateja 1 izostavila nekoliko generacija. Uzrok izostanka nekih imena iz pojedinih lista može se naći u tome što je njihova svrha bila u potpunosti različita. Nositelji Božjeg obećanja su oduvijek zauzimali veću pozornost nego oni koji nisu imali neku važnu ulogu u planu isкупljenja.⁸ Detaljna lista iz Postanka, koja počinje s Adamom, ima

3 J. J. Finkelstein, "The Genealogy of the Hammurapi Dynasty", *Journal of Cuneiform Studies* 20 (1966): 105-106.

4 A. Goetze, "Essarhaddon's Inscription from the Inanna Temple in Nippur", *Journal of Cuneiform Studies* 17 (1963): 119-131; H. C. Rowlinson, *The Cuneiform Inscription of Western Asia*, (London: R. E. Bowler, 1861), 35.

5 W. C. Benedict and E. V. Voigtlander, "Darius' Bisitun Inscription, Babylonian Version, Lines 1-29", *Journal of Cuneiform Studies* 10 (1956): 1-10.

6 B. Landsberger, "Assyrische Königsliste und Dunkles Zeitalter", *Journal of Cuneiform Studies* 8 (1954): 31-45, 41-73, 106-133.

7 Finkelstein, 95-118.

8 Gerhard Hasel, "Genesis 5 and 11: Chronologies in the Biblical History of

ulogu prikazivanja božanske linije ljudskog roda. Narav drugih lista može biti drukčija i ne može se tumačiti u istom smislu kao ova iz Postanka 5.⁹

Uz to, Poslanica Hebrejima 7,9.10 jasno govori da se *predak* smatrao ocem svih pokoljenja. Tako dakle kad lista govori o odnosu oca i sina ne mora značiti da se govori o prvom i izravnom nasljedniku. Ponekad *otac-sin* odnos može značiti *djed-praunuk*, pri čemu bi dvije generacije između njih bile u potpunosti izostavljene.¹⁰

Ni jedan biblijski pisac ne tvrdi da je njegova lista povijesno u potpunosti ispravna. Studiranje biblijskih rodoslovnih lista se mora uskladiti prema ulozi i razlogu zbog kojeg je ona u prvotnom smislu i nastala.¹¹ Uz to svaka rodoslovna lista bi se trebala promatrati posebno¹² i tumačiti unutar vremenskog razdoblja u kome je nastala.¹³ Svaka je od njih točan izraz namjere autora, što ne znači da moraju odgovarati standardima modernog povjesničara.¹⁴ U tu su svrhu oralna tradicija, a ujedno i pisane liste, od izuzetno velikog značaja i dragocjeni su izvor za studiranje izraelskog društvenog, intelektualnog i religijskog stava.¹⁵

Uloga Biblije i njenih rodoslovlja

Kad govorimo o biblijskom rodoslovlju kao sredstvu za određivanje kronologije, treba držati na umu da ova metoda nije poduprta Biblijom. To bi značilo da prvotni cilj Biblije kao pisanog dokumenta nije bio kalkulacija niti bilo kakvo računanje kronologije.¹⁶ Kroz biblijske spise saznajemo da je ona pisana za našu korist i spasenje kroz vjeru u Isusa Krista (Lk 24,44; Rim 15,4; 2 Tim 3,15). Biblijska rodoslovlja su zapisana kako bi nam pokazala da Isus vuče porijeklo od Davida, Abrahama i na kraju od Adama. Koliko je generacija izostavljeno u tom procesu nabranjanja pre-

Beginnings", *Andrews University Seminary Studies* 7 (1969): 23-37.

⁹ Isto, 25.

¹⁰ Fred Kramer, "Critical Evaluation of the Chronology of Ussher", u *Rock Strata and the Bible Record* ur., Paul A. Zimmerman (St. Louis: Concordia Publishing House, 1970), 57-67.

¹¹ Hazel, 25.

¹² Robert R. Wilson, "Old Testament Genealogies in Recent research", *Journal of Biblical Literature* 94 (1975): 172.

¹³ Hazel, 25.

¹⁴ Wilson, "Between", 21.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Byron C. Nelson, *Before Abraham* (Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1948), 16.

daka nije predmet niti briga autora, već ispunjenje proročanstva u Isusu Kristu koji je došao na ovaj svijet, tu živio i umro, ali i uskrsnuo i uznio se na Nebo.

Unatoč tome što niti oralne niti pisane biblijske rodoslovne liste nisu u potpunosti pouzdane, one su ipak jedini postojeći dokument koji nam je pri ruci, pa je stoga korisno saznati koliko je vremena, prema tim listama, prošlo od stvaranja do potopa, od potopa do Abrahama, itd. Ova će studija jasno pokazati da nikakva kalkulacija ne može odgovoriti s preciznošću na ovaj problem. Treba držati na umu dva važna razloga zbog kojih su napisana rodoslovlja; prvi je u tome da prikaže tko su njihovi preci i, drugo, odakle potječu. S obzirom da se kronološki brojevi uvelike razlikuju u raznim dokumentima, potrebno im je pokloniti veću pozornost u nastavku ove studije.

Dosadašnji pokušaji u računanju

Kronologija je jedna važna povijesna disciplina bez koje je točna rekonstrukcija povijesti potpuno nemoguća.¹⁷ Sigfried Horn ju je nazvao "kosturom povijesti, tvrdeći da se povijest ne može pravilno razumjeti ako se zasniva na pogrešnoj kronologiji."¹⁸ Držeći ovo na umu mnogi su teolozi i stručnjaci pokušali rekonstruirati povijest kroz razno-razne kronološke kalkulacije.

Vrijeme prije Usshera

Usprkos tome što je rekonstrukcija biblijske kronologije koju je predložio nadbiskup Ussher primila sveopće priznanje u kršćanskom svijetu, postoje i mnogi drugi koji su prije njega prihvatili izazov i pokušali računati vrijeme raznih biblijskih događaja. Jedan od najranijih je bio i sam Jeronim, koji je pokušao predložiti neku kronološku shemu, a može se naći u nekim latinskim prijevodima Biblije.¹⁹ Najveći je problem vremena u kojem je Jeronim živio bio način na koji su tada ljudi mjerili vrijeme. Onda nije postojao sustav zbrajanja godina koji mi imamo danas, već je svaki narod imao svoj vlastiti sustav.²⁰

17 Sigfried H. Horn, "From Bishop Ussher to Edwin R. Thiele", *Andrews University Seminary Studies* 18 (1980): 37-49.

18 Isto, 37.

19 Isto, 39.

20 Ovaj je problem jasno objašnjen i dokumentiran u Hornovom članku "From Bishop Ussher to Edwin R. Thiele".

James Ussher

James Ussher se rodio u Engleskoj 1581., a umro 1656. godine. Njegov je najveći uspjeh bilo djelo *Annales Veteris et Novi Testamenti*, koje se pojavilo između 1650. i 1654. godine. Dvije godine nakon njegove smrti taj je isti rad bio izdan na engleskom jeziku, s nekim dopunama, pod naslovom *The Annales of the World*, sadržavajući povijest Staroga i Novoga zavjeta.²¹ U ovom djelu on predviđa stvaranje svijeta u 4004. godini prije Krista. Ovaj datum više nije prihvaćen, ali je zanimljivo spomenuti da je početak babilonskog sužanjstva stavio u 589. pr. Kr., pri čemu je samo tri godine pogriješio (ispravan datum za ovaj događaj je 586. pr. Kr.).²² U kratkome vremenu datumi što ih je on predložio bili su uneseni u većinu engleskih prijevoda Biblije i smatrani su kao istiniti. Za ono vrijeme ovo je bilo najbolje rješenje zamršene biblijske kronologije i rad je dominirao u krugovima čitatelja Biblije cijela dva stoljeća.

Do sredine 19. stoljeća nova otkrića su pomogla teolozima i ostalim stručnjacima u boljem razumijevanju antičkog svijeta. Prijevod Rozetskog kamena 1824., natpis u Behistunu 1857., tekst nađen 1882. o Nabonidu, dvije babilonske carske liste, dvije asirijske kraljevske liste i još nekoliko drugih otkrića koja su uvelike pomogli u boljem razumijevanju kronološke povijesti staroga svijeta.

Edwin R. Thiele

Sigurno da je bilo mnogo drugih znanstvenika u 20. stoljeću koji su pokušavali riješiti problem biblijske kronologije.²³ Jedan od prvih je bio Heinrich Ewald, koji je izdao *History of Israel*, u kojoj se kratko pozabavio problemom kronologije ističući da samo godine vladanja pojedinih kraljeva u Izraelu i Judi mogu imati samo neku minimalnu povijesnu vrijednost.²⁴ Njega je slijedio Julius Wellhausen, čiji je rad bio sveopće prihvaćen u krugovima učenjaka onoga vremena, prihvaćajući ideju da biblijska krono-

21 R. Buick Knox, *James Ussher, Archbishop of Armagh* (Cardiff: University of Wales Press, 1967), 105-107, 195.

22 Horn, 43, 44.

23 Isto, 46, 47.

24 Heinrich Ewald, *History of Israel*, sv. 1. (London: Longmans, Green, 1876-1880), 242.

logija nema nikakvu povijesnu podlogu te da se istinska kronologija treba zasnivati na asirskim kraljevskim listama.²⁵

Prvi biblijski znanstvenik koji se odvojio od Ewalda i Wellhausena i njihovih pretpostavki bio je Franz X. Kugler. Po svom zanimanju bio je astronom i asiriolog, što mu je uvelike pomoglo u razumijevanju astronomije i kronologije antičke Asirije i Babilona. U svom radu koji je izašao 1922. godine uvjerljivo je branio biblijsku kronologiju smatrajući da u sebi ima povijesnu istinu.²⁶ Njegove su ideje prihvatili Julius Lewy 1927. godine,²⁷ Joachim Begrich 1929. godine,²⁸ i Sigmund Mowinckel 1931. godine.²⁹ Ovi su znanstvenici došli do različitih rješenja, ali su pokazali voljnost u prihvaćanju vjerodostojnosti biblijskih podataka.

Tijekom 1951. Edwin Thiele je izdao knjigu pod naslovom *Mysterious Numbers of the Hebrew Kings*, u kojoj je prikazao da su dva kraljevstva (Juda i Izrael) upotrebljavali različite kalendare za vladavinu svojih kraljeva. Uz to on je uočio da je suvladarstvo između kralja i njegova nasljednika postojalo čak i tamo gdje i nije posebno naznačeno u tekstu. Svako od ovih kraljevstava spominje godine vladanja drugoga u terminologiji svog vlastitog kalendara,³⁰ i na taj način pomaže sinkronizaciji cjelokupne povijesti obaju kraljevstva. Njegova se kronološka shema postupno prihvaćala među znanstvenicima širokog spektra.³¹

Biblijski dokumenti i kronologija

Unatoč ranije ukazanim teškoćama s obzirom na porabu biblijskih rodoslovlja u računanju kronologije, valja istaknuti činjenicu o postojanju nekoliko različitih biblijskih dokumenata

²⁵ Julius Wellhausen, "Die Zeitrechnung des Buches der Könige seit der Theilung des Reiches", *Jahrbücher für deutsche Theologie* 20 (1875): 607-640.

²⁶ Frantz X. Kugler, *Von Moses bis Paulus* (Münster: Aschendorff, 1922), 134-189.

²⁷ Julius Lewy, *Die Chronologie der Könige von Israel und Juda* (Geisen: A. Topelmann, 1927).

²⁸ Joachim Begrich, *Die Chronologie der Könige von Israel und Juda* (Tübingen: J. C. B. Mohr, 1929), 1-38.

²⁹ Sigmund Mowinckel, "Die Chronologie der israelitischen und jüdischen Könige", *Acta Orientalia* 9 (1931): 161-277.

³⁰ Edwin R. Thiele, *Mysterious Numbers of Hebrew Kings* (Chicago: University Press, 1951).

³¹ Njegov sustav računanja godina je prihvaćen u *Interpreter's Dictionary of the Bible* (Nashville: Abingdon Press, 1962); *The Zondervan Pictorial Bible Dictionary* (Grand Rapids: Zondervan, 1963); *Wycliffe Bible Encyclopedia* (Chicago: Moody Press, 1975).

koji se uvelike razlikuju u godinama. U tu je svrhu potrebno obratiti pozornost na tri najosnovnija postojeća dokumenta: Masoret-ski tekst (MT u budućoj porabi), Septuagintu (LXX u budućoj porabi) i Samarijanski Pentateuk (SP u budućoj porabi).³² Dodatni se problem nalazi u tome što LXX ima nekoliko varijanti i zbog toga će pažnja biti usmjerena samo na standardnu verziju.

U računanju svake kronologije, pa i ove biblijske, potrebno je imati početnu točku koja je pouzdani datum u povijesti od koje se može početi s računanjem. Zanimljivo je to da se ova početna točka ne nalazi u prvim knjigama Biblije. Prema MT Postanak 5 i 11 pomaže nam da ustanovimo vremensko razdoblje koje je prošlo između pojedinih događaja ili osoba (od stvaranja do potopa 1656 godina, od stvaranja do rođenja Abrahama 2008 godina), prema LXX od stvaranja do potopa je prošlo 2244 godine, dok od stvaranja do Abrahama 3372/3472, ovisno o kojoj se verziji LXX-e radi. Ako se uzme u obzir SP, onda su razdoblja opet drukčija (od stvaranja do potopa 1307 godina i od stvaranja do Abrahama 2307 godina). Međutim ove godine nam ne mogu pomoći u određivanju točnih godina događaja u povijesti čovječanstva.

Postoji samo jedan tekst u Bibliji koji se može koristiti kao početna točka u biblijskoj kronologiji a nalazi se u 1. Kraljevi 6,1. U tom se tekstu kaže da je između izlaska Izraelaca iz egipatskog ropstva i zidanja Salomonova hrama prošlo 480 godina. Thiele je ustanovio da se izraelsko kraljevstvo raspalo 931. god. pr. Krista (što se dogodilo kada je Salomon umro). Salomon je kraljevaio nad Izraelom 40 godina (1. Kraljevi 11,42), što bi značilo da je počeo kraljevati 971. godine. Budući da je David proglasio Salomona kraljem tijekom svoga života (1. Kraljevi 1) potrebno je uzeti u obzir da su zajedno kraljevali jedno vrijeme, što je bio običaj i u Izraelu i među svim okolnim narodima onoga vremena. Problem je točno utvrditi broj tih godina. Ovakvo suvladarstvo je moglo trajati između jedne i četiri godine. Pretpostavimo da je Salomon počeo vladati sa svojim ocem 974. godine pr. Kr., što bi značilo da je četvrta godina njegove vladavine bila 970. pr. Kr., koja je ujedno i godina kada je počeo s gradnjom hrama. Dakle od 970. godine

³² MT je današnja hebrejska Biblija koja je prevedena na gotovo sve svjetske jezike i u najvećoj je upotrebi; LXX je grčki prijevod hebrejske Biblije koji se najviše upotrebljavao u vrijeme Isusa Krista; SP je verzija hebrejskog Pentateuka (Pet knjiga Mojsijevih) koju su kokristili Samarijanci.

do izlaska Izraelaca iz egipatskog ropstva je prošlo 480 godina, što bi značilo da se Izlazak dogodio 1450. godine pr. Krista.

Dosad biblijski tekst ne pravi nikakve probleme, ali se teškoće javljaju u vremenskom razdoblju koje su Izraelci proveli u Egiptu. Postoje četiri teksta u Bibliji koji spominju ovaj period; Galaćanima 3,17; Izlazak 12,40; Djela Apostolska 7,6 i Postanak 15,13. Budući da se tekst u Djelima apostolskim zasniva na tekstu iz Postanka, jer ga Stjepan samo ponavlja, bit će uzeti u obzir zajedno.

*Galaćanima 3,17*³³

Ovo hoću kazati: Zakon koji je nastao poslije četiri stotine i trideset godina, ne može - tako da uništi obećanje - obezvrijediti Saveza koji je Bog prije propisno učinio.

Prije ovoga teksta Pavao govori o potomku i danom obećanju. On tvrdi da je između obećanja danog Abrahamu o njegovom potomku pa do sinajskog zakona prošlo 430 godina. Prema tome, ovo vremensko razdoblje treba računati od rođenja Izaka pa do izlaska Izraelaca iz egipatskog ropstva, što znači da Izraelci nisu proveli u samome ropstvu sve te godine, nego znatno manje.

Dvije opaske se moraju spomenuti u vezi s ovim tekstom. Prva, u ovom poglavlju apostol Pavao je isticao odnos između Abrahama i zakona danog na Sinaju. Dakle, njegov cilj nije bio objasniti koliko godina su Abrahamovi nasljednici proveli u Egiptu. Ove su godine nevažne za njegov teološki argument³⁴ a kronologija patrijaraha ga ne zanima.³⁵

Druga opaska kojoj treba obratiti pozornost jest da apostol Pavao ne citira MT, nego LXX. Jedini razlog tome se može naći u činjenici da je LXX bila u sveopćoj porabi Pavlovog vremena,³⁶ i

33 Kad god je Pavao pisao pismo ili poslanicu crkvama ili osobama uvijek je bio zabrinut za razne probleme koji se nalaze u toj crkvi. Crkve u galacijskoj regiji su bile sastavljene od vjernika koji su nekada bili Židovi i onih koji su bili neznabošci. Glavna tema njegove poslanice nije kronologija biblijskih događaja, nego opravdanje vjerom u Isusa Krista kao odgovor onim vjernicima koji su promicali opravdanje djelima. Glavna točka koju je Pavao pokušao prikazati u 3,17 jest da bi za Abrahama bilo nemoguće steći pravdu kroz zakon koji je dan toliko godina nakon njegove smrti, u tijeku izlaska Izraelaca iz egipatskog ropstva.

34 Wilfrid Harrington i Donald Senior, izd. *New Testament Message* (Wilmington: Michael Glazer, 1973), *Galatians*, autor Carolyn Osiek, 35.

35 Helmut Koester, ed. *Herman - A Critical and Historical Commentary on the Bible* (Philadelphia: Fortress Press, 1979) *Galatians*, autor Hans Dieter Betz, 158.

36 H. D. M. Spence i J. S. Exell, ed. *The Pulpit Commentary* (Grand Rapids: Eerdmans, 1977), *Exodus*, autor George Rawlinson, XVIII.

da ne bi nametnuo na svoje galacijske vjernike nevažne podatke, nije citirao MT, nego tekst koji su Galaćani imali.³⁷ Kad Walter C. Kaiser objašnjava ovu problematiku, on sugerira da je Pavao držao na umu period između Jakovljeva ulaska u Egipat, dan kada je primio obećanje (Postanje 46,2)³⁸ prilikom odlaska iz kanaanske zemlje. Iz gore navedenih razloga ovaj tekst nije najpogodniji za računanje biblijske kronologije i stoga pozornost treba usmjeriti na ostale, osobito na onaj iz Knjige Izlaska 12,40.

Izlazak 12,40.

Budući da se ovaj tekst nalazi u Starome zavjetu, nužno je obratiti pozornost na sve tri postojeće verzije (MT, LXX, SP).

MT - Vrijeme što su ga Izraelci proveli u Egiptu iznosilo je 430 godina.

LXX - A boravak sinova Izraelovih dok su boravili u zemlji egipatskoj i u zemlji kanaanskoj je bio 430 godina.

SP - Boravak sinova Izraelovih i njihovih otaca, koji su proveli u zemlji kanaanskoj i zemlji egipatskoj je bio 430 godina.

Kao što se vidi iz ovih tekstova, ne postoji nikakva značajna razlika između LXX i SP, koji tvrde uglavnom istu činjenicu da ovo razdoblje od 430 godina treba računati otkad su se preci sinova Izraelovih naselili u zemlji kanaanskoj. Za razliku od ovih dvaju MT se bitno razlikuje u tome što se u njemu sugerira da su sinovi Izraelovi proveli u samome Egiptu 430 godina, pri čemu je vrijeme između nastanjenja njihovih otaca u kanaansku zemlju isključeno.

Ako nam LXX i SP daju ispravne podatke, onda se razdoblje od 430 godina treba podijeliti na dva jednaka dijela. Razdoblje od ulaska Abrahama u kanaansku zemlju i odlaska Jakova u Egipat (215 godina)³⁹ te od Jakovljeva ulaska u Egipat do izlaska Izraelaca iz egipatskog ropstva (215 godina). Prema ovom računanju vidi se da su Izraelci boravili u Egiptu samo 215, a ne 430 godina.

Postoji samo jedan razlog koji su neki teolozi i znanstvenici upotrebljavali za prihvaćanje ovog kraćeg vremenskog razdoblja.

³⁷ Isto.

³⁸ Frank E. Gaebelin, ed. *Expositor's Bible Commentary* (Grand Rapids: Zondervan, 1990, vol. 2, *Exodus* autor Walter C. Kaiser.

³⁹ Kad je Abraham ušao u obećanu zemlju, bio je 75 godina star (Postanak 12,4). Poslije 25 godina rodio mu se sin Izak (Postanak 21,5). Kad je Izaku bilo 60 godina, rodio mu se njegov sin Jakov (Postanak 25,26). Jakov je imao 130 godina kad je došao u Egipat (Postanak 47,9). Prema tome 25+60+130=215.

Rodoslovlja koja govore o generacijama između Jakova i Mojsija (Izlazak 6,16-20) podupiru kraće razdoblje zbog toga što je Mojsije četvrta generacija od Jakova. Strpati četiri generacije u 430 godina gotovo je nemoguće.⁴⁰

Istina je da rodoslovlja igraju važnu ulogu u biblijskoj kronologiji i računanju vremena, ali je isto tako istina da ona nisu najpouzdaniji činitelj u rješavanju ovog problema. Treba držati u vidu nekoliko važnih stvari koje će nas uputiti na moguće rješenje ovog problema. Prvo, moguće je da su neka rodoslovlja skraćena zbog nama nepoznatih razloga što nije u proturječju s hebrejskom praksom.⁴¹ Izostavljanje nekoliko nevažnih imena zbog praktičnih razloga ništa ne mijenja u filozofiji hebrejskog autora u smislu odnosa otac/sin, o čemu je već ranije prodiskutirano. Kako bismo inače objasnili rodoslovlje zapisano u 1. Ljetopisa 2,22-27 koje nam ukazuje da je između Josipa (Levijevog brata) pa do Jošue (koji je bio suvremenik Mojsijev) prošlo deset generacija, dok je istodobno između Levija i Mojsija prošlo tri generacije. Ne postoji nikakvo opravdanje niti logičan razlog zbog kojeg bi autor u Ljetopisima uveo čak sedam povijesno nestvarnih generacija. Uz to ovakav bi čin bio u proturječju sa sveopćom praksom u hebrejskim rodoslovljima.⁴² Uostalom deset generacija odgovara više razdoblju od 430 godina nego onom od 215.

Drugo, autor Izlaska 12,40,41 je zaokupiran vremenom koje su Izraelci proveli u Egiptu i prema tome vrijeme koje su patrijarsi proveli u kanaanskoj zemlji je za njega potpuno beznačajno,⁴³ i zbog toga je vjerojatno da on govori o 430 godina koje su Hebreji proveli u Egiptu. I treće, treba držati na umu da među većinom teologa i znanstvenika "Hebrejski tekst (MT) treba prihvatiti kao istinski izvornik."⁴⁴ Jedini slučaj kada druge verzije (LXX,SP) mogu ući u obzir je samo onda kada postoje znaci imperfekcije

40 Mogli bismo se složiti s J. W. Kelsom, koji tvrdi: "Sada pretpostavimo da je Kehat bio malo dijete kada ga je njegov otac Jakov doveo u Egipat i da je dobio prvenca Amrama pri kraju svog života, kada je imao 133 godine, i da je Amram isto tako dobio Mojsija kada je imao 137 godina, još uvijek kada na ova dva broja dodamo 80 godina, starost Mojsija prilikom izlaska, dobivamo samo 350 godina namjesto 430." *The Pentateuch and the Book of Joshua* (New York: D. Appleton and Company, 1863), 150.

41 Usporedi rodoslovlja iz Ezre 7,1-5 s onim iz 1. Ljetopisa 6,1-15. Isto tako se mogu usporediti rodoslovlja zapisana u 1. Ljetopisa 9,4-19 s onim iz Nehemije 11,4-22.

42 H. D. M. Spence i J. S. Exell, *The Pulpit Commentary* (Grand Rapids: Eerdmans, 1977), sv. 1, *Exodus* autor George Rawlinson, VIII.

43 Isto, XIX.

44 Isto.

unutar samog MT. Budući da takvi znakovi unutar Izlaska 12,40.41 ne postoje, nema razloga za sumnju u njihovu povijesnu ispravnost.

Postanak 15,3

Budući da je isti tekst citiran bez ikakvih nadopuna u Dje-lima apostolskim 7,6, a ujedno i sve tri verzije (MT, LXX, SP) se ne razlikuju u svojim tvrdnjama, obadva će teksta biti tretirana zajedno.

Dobro znaj da će tvoji potomci biti stranci u tuđoj zemlji; robovat će i biti tlačeni četiri stotine godina.

Treba držati na umu da je ovaj tekst proročanske naravi, koji je našao svoje ispunjenje prilikom izlaska Izraelaca iz egi-patskog ropstva. Većina se znanstvenika, zbog toga, slaže u pret-postavci da se ovdje ne radi o točnom, nego o zaokruženom broju koji upućuje na onaj od 430 godina iz Izlaska 12,40.⁴⁵ Međutim većina od njih se razlikuje u tome kako protumačiti ovaj tekst. Kao što se vidi, ovaj se tekst može podijeliti na dva dijela ili dvije faze i treba napraviti razliku između 1) *biti stranci u tuđoj zemlji* i 2) *robovat će i biti tlačeni*.

Neki smatraju da ovih 400 godina treba podijeliti na 190 koji bi pripadali prvom dijelu i na 210 koji bi se odnosili na drugi dio teksta.⁴⁶ Drugi opet idu malo dalje i predlažu da bi se iskaz "tvoji potomci će biti stranci u tuđoj zemlji 400 godina",⁴⁷ trebao staviti u zagradu, što bi značilo da se ovo razdoblje od 400 godina odnosi na vrijeme sveukupnog boravka samo u Kanaanu. Ova pretpostavka nije osnovana ni na kakvim pouzdanim podacima niti ispravnoj egzegezi i kao takva je potpuno beznačajna. H. C. Leupold se uglavnom slaže da bi se ovo vremensko razdoblje trebalo računati od Jakovljevog ulaska u Egipat i predlaže da je vrijeme ugnjetavanja i stradanja nastalo otprilike stotinu godina prije izlaska Izraelaca iz egipatskog ropstva.⁴⁸

45 W. H. Griffith Thomas, *Genesis - A Devotional Commentary* (Grand Rapids: Eerdmans, 1960), 1434. Henry Alford, *The Book of Genesis and Part of the Book of Exodus* (Minneapolis: Klock & Klock Christian Publishers, 1979), 23. John Skinner, *Genesis* (Edinburgh: T & T Clark, 1951), 282. K. A. Kitchen, *Ancient Orient and Old Testament* (Chicago: Inter-Varsity Press, 1966), 53.

46 J. G. Murphy, *A Critical and Exegetical Commentary of the Book of Genesis* (Boston: Gould & Lincoln, 1866), 208-209.

47 George Bush, *Notes, Critical and Practical on the Book of Genesis* (New York: Ivison & Phinney, 1959), 250.

48 *Exposition of Genesis* (Grand Rapids: Baker, 1956), 484.

Da bismo pravilno razumjeli ovaj tekst, treba malo detaljnije proučiti neke dijelove. Tekst jasno kaže: "Dobro znaj da će tvoji potomci..." Ovdje je autor upotrijebio standardnu hebrejsku riječ *zr'* kojoj bi prijevod bio "potomak". Ista je riječ upotrebljavana na raznim mjestima kroz cijeli Stari zavjet, ali kad god je upotrebljavana u vezi s Božjim obećanjima Abrahamu, uvijek se odnosila na sve buduće generacije, a ne samo na one najbliže njemu. U tom bi se slučaju moglo razumjeti da se riječ *potomci* odnosi na 70 osoba koje su ušle u Egipat zajedno s Jakovom u vrijeme gladi.

Ako bi se MT uzeo za najpouzdaniji dokument, onda bi to značilo da je Jakov došao u Egipat 1880. pr. Krista. Prije 215 godina Abraham je došao u Kanaan iz Mezopotamije, što bi bilo otprilike tijekom 2095. godine pr. Kr., a njegovo je rođenje bilo 75 godina ranije, 2170. godine pr. Kr., a stvaranje Zemlje bi palo u 4178. godinu. Prema LXX, Jakov je došao u Egipat 1665. godine pr. Kr., Abraham je stigao u Kanaan 1880. godine pr. Kr., a stvaranje Zemlje se dogodilo 5327/5427. godine pr. Kr. Kad bi se pretpostavilo da je SP povijesno najispravniji dokument, onda bi to značilo da je Jakov došao u Egipat 1665. godine pr. K., da je Abraham došao u Kanaan 1880. godine pr. Kr., a stvaranje otpočelo 4360. godine pr. Kr.

Razlika među ovim dokumentima je više nego očita. Još uvijek postoje znanstvenici koji smatraju da su jedni ispravniji od drugih, ali se većina slaže da su MT najpouzdaniji i najautentičniji. Greške u SP, a isto tako i u LXX, su uočljivije nego u MT, što su i dokazala otkrića spisa s Mrtvog mora. Ovi dokumenti koji uglavnom dolaze iz prvog stoljeća poslije Krista, a neki i iz drugog stoljeća pr. Kr. pokazuju veliku sličnost s MT, dok to nije slučaj s LXX i SP. To je upravo i glavni razlog zbog kojeg konzervativni znanstvenici radije prihvaćaju MT kao povijesno pouzdani dokument.

USPOREDNA KRONOLOŠKA TABLICA			
I M E	ROĐENJE SINA - Prepotopni svijet		
	MT	SP	LXX
Adam	130	130	230
Šet	105	105	205
Enoš	90	90	190
Kenan	70	70	170
Mahalalel	65	65	165
Jered	162	62	162
Henok	65	65	165
Metušalah	187	67	167
Lamek	182	53	188
Noa	<u>500</u>	<u>500</u>	<u>500</u>
	1556	1207	2142
Godina potopa nakon stvaranja: Post 7, 11.	1656	1307	2242
	Poslijepotopni svijet		
Šem	100	100	100
Arpakšad	35	135	135
Kainan	---	---	130
Šelah	30	130	130
Eber	34	134	134
Peleg	30	130	130
Reu	32	132	132
Serug	30	130	130
Nahor	29	79	79/179
Terah	<u>130</u>	<u>130</u>	<u>130</u>
	2006	2307	3372/3472
+2 godine iz Post 11, 10.	2008	2309	3374/3474

	MT	SP	LXX
Abraham rođen nakon stvaranja:	2008	2309	3374/3474
Abraham rođen prije Krista:	2170	1955	1955
Potop prije Krista:	2522	2947	3087/3187
Stvaranje prije Krista:	4178	4264	5329/5429

SUMMARY:

Issues Concerning Biblical Chronology

The authors of this article are trying to present the importance of oral and written genealogies that were used for calculating chronology. We are told about discrepancies on some of the lists because it is possible that some names were purposely or by scribal error left out from the lists. In spite of these discrepancies these genealogies are the only existing documents that are at our disposal for calculating chronology. In addition, there are three versions of these lists (Masoretic Texts, Septuagint, and Samaritan Pentateuch), and each list presents different years for the same individuals. To this respect the author presents all three lists with the same importance, but emphasizes the idea that the Masoretic Texts are the most authentic.